

Гельман В.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління персоналом і маркетингу
Запорізького національного університету

Фоменко С.С.

студентка
Запорізького національного університету

Ghejman Valentyna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Personnel Management and Marketing
Zaporizhzhya National University

Fomenko Sofiia

Student
Zaporizhzhya National University

БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПРОБЛЕМА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

UNEMPLOYMENT AS A SOCIOECONOMIC PROBLEM OF THE POPULATION OF UKRAINE

Безробіття є неминучим супутником ринкової економічної системи, і навіть за умови досконало-го управління його неможливо усунути. Метою та критерієм ефективного управління економікою та ринком праці, зокрема, є відповідність рівня безробіття природній нормі. Прагнення тримати безро-біття нижче природного рівня загрожує інфляцією та зниженням економічної ефективності. У стат-ті досліджено сучасний стан безробіття в Україні. Визначено причини та фактори, що формують рівень безробіття в Україні. Розглянуто кількість вакансій та число безробітних за професійними групами, проаналізовано динаміку безробіття населення за причинами незайнятості. На основі аналі-зу запропоновано основні напрями подолання безробіття як однієї з глобальних проблем світу. Акту-альність теми визначається неминучістю безробіття в сучасній ринковій економіці та необхідністю вжиття заходів щодо усунення та пом'якшення негативних наслідків безробіття. Усі країни доклада-ють чималих зусиль для подолання безробіття, але ще жодній із них не вдавалося ліквідувати його повністю.

Ключові слова: ринкова економіка, безробіття, зайнятість, вакансії, професійні групи, динаміка, еко-номічно активне населення.

Безработица является неизбежным спутником рыночной экономической системы, и даже при ус-лови совершенного управления ее невозможно устранить. Целью и критерием эффективного управ-ления экономикой и рынком труда, в частности, является соответствие уровня безработицы есте-ственной норме. Стремление держать безработицу ниже естественного уровня грозит инфляцией и снижением экономической эффективности. В статье исследовано современное состояние безработи-цы в Украине. Определены причины и факторы, формирующие уровень безработицы в Украине. Рас-смотрено количество вакансий и число безработных по профессиональным группам, проанализирована динамика безработицы населения по причинам незанятости. На основе анализа предложены основные направления преодоления безработицы одной из глобальных проблем мира. Актуальность темы опре-деляется неизбежностью безработицы в современной рыночной экономике и необходимостью приня-тия мер по устранению и смягчению негативных последствий безработицы. Все страны прикладыва-ют немало усилий для преодоления безработицы, но еще не одной из них не удалось ликвидировать ее полностью.

Ключевые слова: рыночная экономика, безработица, занятость, вакансии, профессиональные группы, динаміка, економічно активне населення.

Unemployment is an inevitable companion of a market economic system, and even with good governance it cannot be eliminated. The purpose and criterion of effective management of the economy and the labor market, in particular, is the compliance of the unemployment rate with the natural norm. The desire to keep unemployment

below the natural level threatens inflation and reduced economic efficiency. The article examines the current state of unemployment in Ukraine. The causes and factors that shape the unemployment rate in Ukraine are identified. The number of vacancies and the number of unemployed by occupational groups are considered, and the dynamics of unemployment due to unemployment is analyzed. Based on the analysis, the main directions of overcoming unemployment as one of the global problems of the world are proposed. The urgency of the topic is determined by the inevitability of unemployment in the modern market economy and the need to introduce measures to eliminate and mitigate the negative effects of unemployment. All countries are making considerable efforts to overcome unemployment, but none of them has yet managed to eliminate it completely. Unemployment is a socio-economic phenomenon in which part of the labor force (economically active population) is not employed in the economy. This means that, in fact, unemployment acts as the excess of labor supply over demand for it. The experience of individual countries entering the market shows that the level of employment and unemployment fluctuates significantly in each period, which is the result of the combined influence of many factors. The causes of unemployment and its types can be very different. There is overt and covert unemployment. Open unemployment means the presence of a clearly unemployed population, hidden – the presence of an officially employed population. Unemployment is becoming massive and permanent, especially in the least developed regions. The unemployed are dominated by women, specialists with higher education. The age structure is dominated by young people. To solve the problems of the current state of the labor market, it is necessary to develop new strategic directions for the development of the labor market of Ukraine.

Keywords: market economy, unemployment, employment, vacancies, professional groups, dynamics, economically active population.

Постановка проблеми. Дослідження проблеми безробіття в Україні є досить актуальним, оскільки воно створює низку проблем як у соціальному, так і в економічному аспектах, таких як скорочення купівельної спроможності населення, утрата платників податків для бюджету й персоналу для підприємств. Усі країни світу докладають чималих зусиль для подолання цього явища, але жодній ще не вдалося ліквідувати його повністю.

Отже, безробіття є центральною соціальною проблемою сучасного суспільства. Причинами цього поширеного явища є неефективне використання робочої сили в минулому та відсутність економічних умов, які б дали змогу людям застосовувати свої навички у продуктивній роботі за гідну плату. Регулювання зайнятості на державному рівні – це процес впливу на трудову сферу для досягнення цілей та задоволення потреб суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій та методичній літературі наведено багато прикладів вивчення та аналізу проблем безробіття, що знайшло відображення в низці публікацій вітчизняних та іноземних науковців і практиків, таких як Л. Транченко, О. Майсюра, І. Давидова, Д. Богиня, Г. Волинський, В. Геєць, В. Герасимчук, О. Грішнова. Аналіз еволюційних підходів до вирішення проблем безробіття відображений у працях визначних зарубіжних учених, таких як А. Сміт, Т. Мальтус, Ф. Кене, Д. Рікардо, К. Маркс, Дж. Кейнс. Однак слід зазначити, що, незважаючи на велику кількість наукових досліджень, аналіз причин та методів подолання безробіття як однієї з глобальних проблем світу, на сучасному етапі економічної реформи в Україні безробіття залишається актуальною проблемою і потребує подальшого дослідження та додаткових наукових і практичних досягнень.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Для вирішення проблем сучасного стану ринку праці необхідно розробити нові стратегічні напрями розвитку ринку праці України. Незважаючи на значне коло досліджень, пов'язаних з оцінюванням, розробленням заходів подолання безробіття, доводиться стверджувати, що досі не за-

пропоновано ефективних універсальних механізмів протидії безробіттю в Україні та забезпечення ефективною зайнятості.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є вивчення проблеми безробіття у глобальному та національному вимірах, оцінювання причин безробіття за професійними групами, з'ясування навантаження незайнятих на вільні робочі місця та перспектив можливостей працевлаштування безробітних. Головними аспектами статті є дослідження та аналіз сучасного стану вітчизняного ринку праці, з'ясування особливостей і проблем економічної активності населення в Україні, пошук основних шляхів його подолання на основі зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження та проведення аналізу безробіття України потрібно визначити саме поняття «безробіття населення».

Безробіття – це соціально-економічне явище, в якому частина робочої сили (економічно активне населення) не зайнята в економіці. Це означає, що фактично безробіття виступає як перевищення пропозиції робочої сили над попитом на неї.

В Україні вперше у 1991 році з прийняттям Закону «Про зайнятість населення» законодавчо визначається безробіття. Згідно з нашим законодавством, безробітними вважаються люди працездатного віку, які втратили роботу з незалежних від них причин, не мають заробітку, а також ті громадяни, що виходять вперше на ринок праці, зареєстровані в центрах зайнятості, шукають роботу і здатні приступити до праці. Безробітними, зареєстрованими в державній службі зайнятості, є особи, які є безробітними, шукають роботу та були офіційно безробітними у державній службі зайнятості у встановленому порядку [1].

Факторами формування безробіття можуть бути такі:

- нестача сукупного ефективного попиту;
- негнучкість системи відносних цін і ставок заробітної плати, викривлення в ній, пов'язані з грошовою експансією держави й подальшою інфляцією;
- недостатня мобільність робочої сили;
- структурні зрушення в економіці;

Держава та регіони

- дискримінація на ринку праці щодо жінок, молоді та національної меншості;
- демографічні зміни в чисельності та складі робочої сили;
- сезонні коливання в рівнях виробництва окремих галузей економіки [2].

Досвід переходу окремих країн на ринок показує, що рівень зайнятості та безробіття істотно коливається в кожен період, що є результатом спільного впливу багатьох факторів. Причини безробіття та його види можуть бути різними. Існує відкрите й приховане безробіття. Відкрите безробіття означає наявність явно безробітного населення, приховане – наявність офіційно зайнятого населення [3].

Безробіття стає масовим і постійним, особливо це стосується найменш розвинених регіонів. Серед безробітних домінують жінки, фахівці з вищою освітою. У віковій структурі домінують молоді люди.

Згідно із Законом України «Про зайнятість населення», безробітними вважаються працездатні громадяни працездатного віку, які з незалежних від них причин не мають заробітку або інших передбачених

чинним законодавством доходів через відсутність підходящої роботи, зареєстровані у державній службі зайнятості, тобто це особи, що справді шукають роботу та здатні приступити до праці. Не можуть бути визнані безробітними такі громадяни:

- віком до 16 років, за винятком тих, які працювали і були вивільнені у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці;
- які вперше шукають роботу і не мають професії (спеціальності), в тому числі випускники загальноосвітніх шкіл, якщо вони відмовляються від проходження професійної підготовки або від оплачуваної роботи, включаючи роботу тимчасового характеру;
- які відмовилися від двох пропозицій підходящої роботи з моменту реєстрації їх у службі зайнятості як осіб, котрі шукають роботу;
- які мають право на пенсію відповідно до законодавства України [4].

Гострою сьогодні є проблема високої частки безробітних з вищою освітою в Україні, оскільки виникає питання про раціональність державної політики щодо фінансування навчання такої великої кількос-

Таблиця 1

Динаміка безробіття населення за причинами незайнятості у 2016–2020 роках

Рік	Причини незайнятості, %			
	вивільнені з економічних причин	звільнені за станом здоров'я, через оформлення пенсії	звільнені за власним бажанням	не працевлаштовані після закінчення закладів освіти
2016	22,4	1,8	33,0	15,6
2017	23,2	2,0	34,5	12,2
2018	20,7	1,1	38,0	9,8
2019	21,5	3,4	39,6	9,4
2020	22,9	3,0	34,1	9,3

Джерело: складено авторами на основі джерела [5]

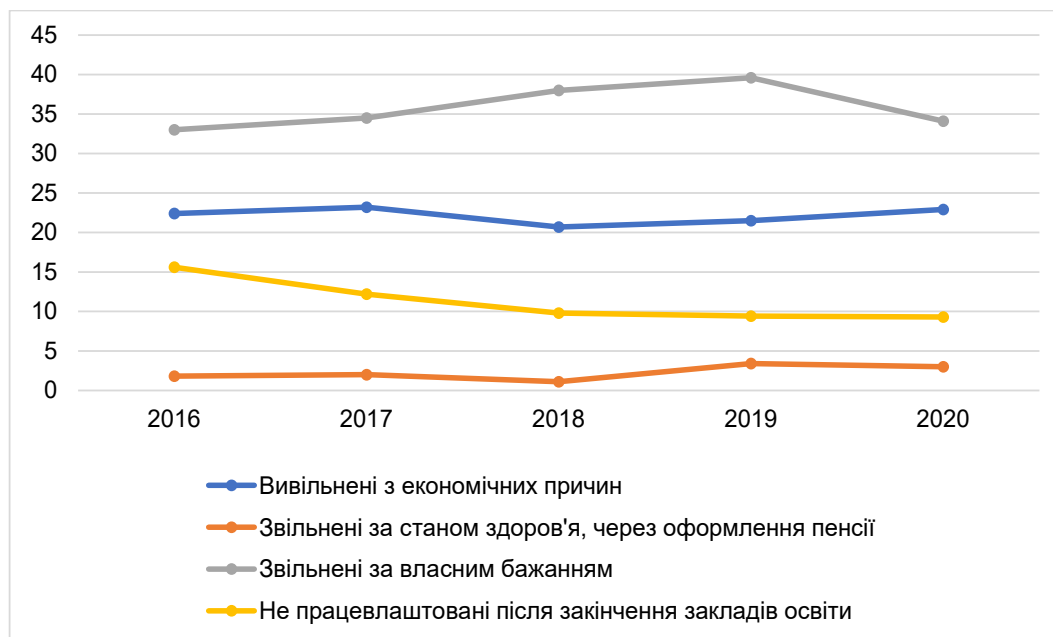

Рис. 1. Динаміка безробіття населення за причинами незайнятості у 2016–2020 роках

Джерело: складено авторами на основі джерела [5]

ті місць для різних спеціальностей у системі вищої освіти.

Проаналізуємо динаміку безробіття населення (за методологією МОП) за причинами незайнятості у 2016–2020 роках (табл. 1). Дані наведено за результатами обстеження робочої сили без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Розглянувши дані, наведені у табл. 1, доходимо висновку, що відсоток безробітних, які не працевлаштовані після закінчення закладів освіти, з кожним роком стає меншим. Спостерігаємо збільшення відсотку звільнених за власним бажанням з 2016 року по 2019 рік, у якому він сягнув відмітки у 39,6%, але вже у 2020 році відбувається зниження відсотку звільнених за власним бажанням до 34,1%. Проаналізувавши останні два роки, бачимо тенденцію до збільшення звільнених з економічних причин із 21,5% до 22,9% та зменшення звільнених за станом здоров'я, через оформлення пенсії з 3,4% до 3,0%.

Задля наочного представлення інформації, наведеної у табл. 1, побудуємо графік (рис. 1).

Процеси, що відбуваються в економіці регіону чи країни, закономірно впливають на ситуацію у сфері зайнятості. Якщо торік через пандемію та її наслідки фірми та компанії вимушено скорочували обсяги виробництва, а рівень безробіття стрімко зростає, то із січня поточного року ринок праці поволі починає відновлюватися, адже збільшується кількість заявлених працедавцями вакансій, зменшується число безробітних. Розглянемо кількість вакансій та кількість безробітних станом на 1 серпня 2021 року за професійними групами (табл. 2).

Проаналізувавши дані, наведені у табл. 2, бачимо, що є три професійні групи, які мають найбільшу кількість претендентів на 1 вакансію, а саме законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі); кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства

ри (управителі); кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства; технічні службовці, і це свідчить про те, що число безробітних набагато більше, ніж представлених вакансій названих груп. Слід зазначити, що існує професійна група, у якій на 1 вакансію представлено лише 2 особи, до якої належать кваліфіковані робітники з інструментом. Розглядаючи дані таблиці загалом, можемо спостерігати несприятливу картину занадто малої кількості вакансій щодо числа безробітних, яке поступово збільшується.

Задля наочного представлення інформації, наведеної у табл. 2, побудуємо графік (рис. 2).

Основним джерелом створення робочих місць у зарубіжних країнах є інвестиції. Інвестиційні вкладення є індикатором розвитку національної економіки та мають значний вплив на функціонування ринку праці в Україні. Регулювання зайнятості на державному рівні – це процес впливу на сферу роботи для досягнення цілей та задоволення потреб суспільства.

Висновки. Сьогодні проблема безробіття вимагає розроблення та реалізації соціальних гарантій як із боку держави, так і з боку регіональної влади. Проблема безробіття нині потребує негайного вирішення та поглибленого наукового аналізу, який може бути використаний для розроблення та впровадження ефективної соціально-економічної політики, що буде спрямована на забезпечення продуктивності праці, зайнятості економічно активного населення країни та скорочення рівня безробіття до мінімального соціально допустимого рівня.

На нашу думку, основними напрямками вирішення проблеми безробіття в нашій країні можуть бути надання премій підприємствам, які сплачують страхові внески більше двох років, без звільнення працівників, стимулювання розвитку малого та середнього

Таблиця 2

Кількість вакансій та кількість безробітних станом на 1 серпня 2021 року за професійними групами

Професійні групи	Кількість вакансій, одиниць	Кількість безробітних, осіб	Кількість претендентів на 1 вакансію, осіб
Усього	73 149	321 233	4
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	3 575	52 089	15
Професіонали	8 744	36 865	4
Фахівці	7 525	37 070	5
Технічні службовці	2 459	19 857	8
Працівники сфери торгівлі та послуг	10 549	52 527	5
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	808	8 278	10
Кваліфіковані робітники з інструментом	16 289	24 665	2
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	13 271	51 781	4
Найпростіші професії	9 929	38 101	4

Джерело: складено авторами на основі джерела [6]

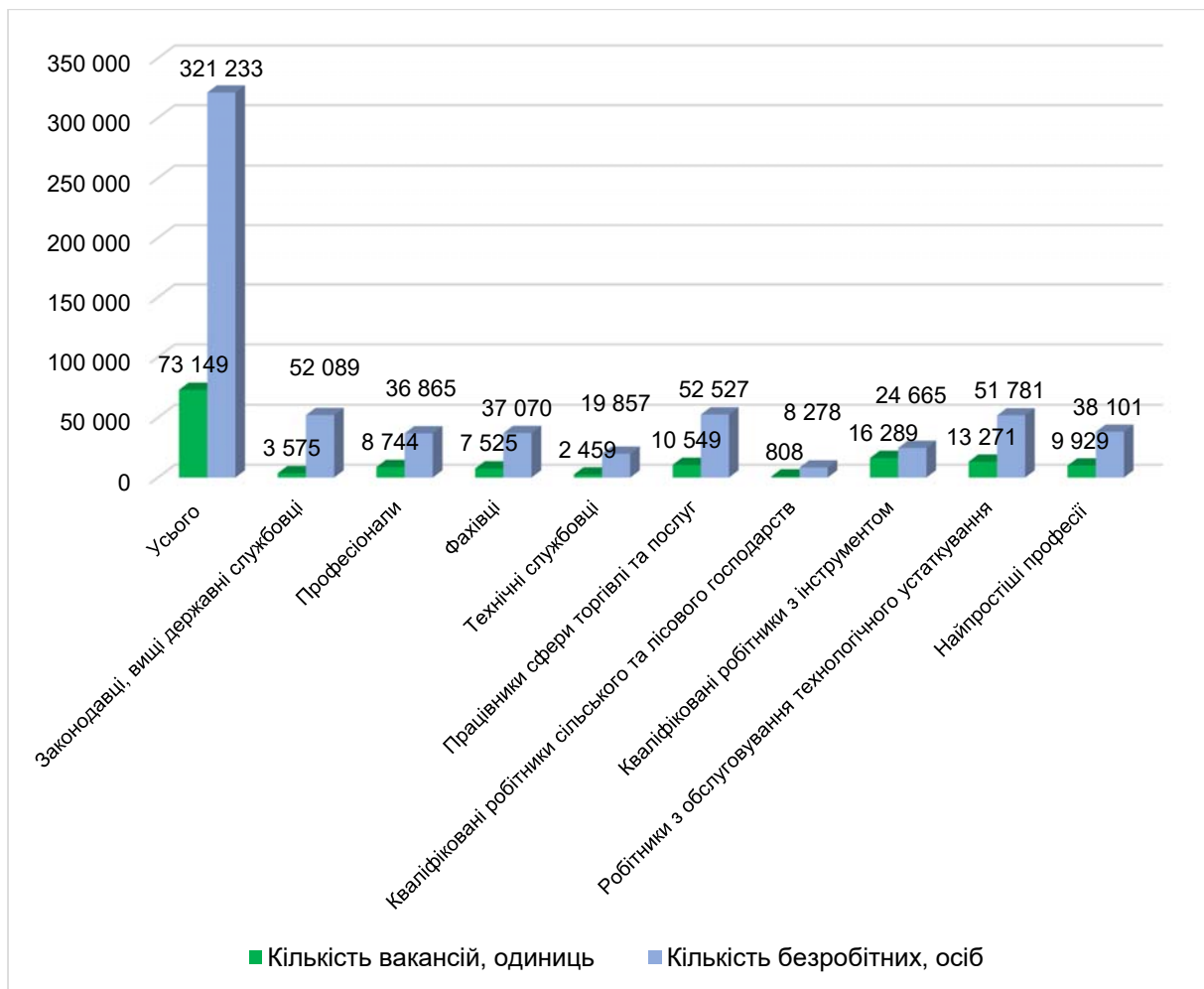

Рис. 2. Динаміка кредитів, наданих домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням

Джерело: складено авторами на основі джерела [6]

бізнесу, заохочення підприємців до навчання, перепідготовки, подальше працевлаштування додаткової робочої сили, надання підприємцям субсидій, бонусів та податкових пільг під час працевлаштування додаткової робочої сили. Таким чином, вжиття вищезазначених заходів значно покращить ситуацію зайнятості населення на національному ринку праці.

Бібліографічний список:

1. Безробіття та наслідки його впливу на економіку країни / ред. О. Майсюра. *Економіка та держава*. 2010. № 8. С. 60–61.
2. Безробіття як економічна категорія. URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/19414.
3. Безробіття як соціальна проблема ринкового суспільства / ред. Л. Транченко. *Економіка та держава*. 2012. № 4. С. 12–13.
4. Про зайнятість населення : Закон України. Документ № 5067-VI, чинний, поточна редакція – редакція від 14 серпня 2021 року, підстава № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.
5. Безробітне населення за причинами незайнятості. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/rp/ean/ean_u/arh_brnpr_rik_u.htm.
6. Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні-серпні 2021 року. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68>.

References:

1. Majsjura O. (2010) Bezrobittja ta naslidky jogho vplyvu na ekonomiku krajiny [Unemployment and its effects on the country's economy]. *Economy and state*, no. 8, pp. 60–61.
2. Bezrobittja jak ekonomichna kateghorija [Unemployment as an economic category]. Available at: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/19414 (accessed 8 September 2021).
3. Tranchenko L. (2012) Bezrobittja jak socialjna problema rynkovogho suspiljstva [Unemployment as a social problem of a market society]. *Economy and state*, no. 4, pp. 12–13.
4. Zakon Ukrainy "Pro zajnjatistj naselennja" [Law of Ukraine "On Employment"]. Document 5067-VI, current, current version – edition dated 14.08.2021, basis № 1667-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (accessed 17 September 2021).
5. Bezrobittne naselennja za prychnamy nezajnjatosti [Unemployed population due to unemployment]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/rp/ean/ean_u/arh_brnpr_rik_u.htm (accessed 26 September 2021).
6. Sytuacija na zarejestrovanomu rynku praci ta dijalnistj Derzhavnoji sluzhby zajnjatosti u sichni-serpni 2021 roku [The situation on the registered labor market and the activities of the State Employment Service in January-August 2021]. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> (accessed 1 October 2021).